

Alsószentiván története a kezdetektől 1945-ig

Pusztákból kialakult több utcás, szalagtelkes település a megye déli térségében, a Paksi-rög északnyugati peremén. Villásan szerteágazó völgyben települ, átlagosan 130 m tengerszint feletti magasságban. A község határa (3965 ha) erősen tagolt, löszös dombságra terjed ki. Központi belterületén (153 ha) kívül számos külterületi lakott hely (Dózsatelep, Szabadságtelep, Kossuthtelep, Rákóczitelep) is tartozik hozzá.

A községhatár domborzatának kialakulását a szerkezeti mozgások és a löszképződés határozta meg. A jégkorszak folyamán a lösz itt vetődésekkel aprólékosan összetöredezett, erősen letarolt pannóniai felszínen halmozódott fel. Vastagsága (20—30 m) tetemes. Felszínalaktanilag a rögösen feldarabolt löszös dombságot sűrű és mély völgyhálózat (eróziós és deráziós völgyek), keskeny völgyközi háta és vízváltak, valamint pusztuló lejtők jellemzik. A felszín tagoltsága és reliefenergiája (50—70 m/km²) jelentős, a talajpusztulás is igen nagy mértékű.

Meleg, száraz, mérsékelten forró nyarú területét magas nyári hőmérséklet (tenyészidőszak középhőmérséklete 17,4 °C), mérsékelt csapadék (560—580 mm), gyakori csapadékbizonytalanság és jelentős évi vízhiány (100—125 mm) jellemzi. Ez a felszíni és a felszín alatti vizek szegénységében egyaránt megmutatkozik. Mezőgazdasági területeit túlnyomóan közepes termékenységű, erodált mezőségi talajok borítják. A völgyekben réti talajok és lejtőhordalék talajok terjedtek el.

Egykori erdős-sztyepp területének túlnyomó része ma már kultúr-mezőség. Mezőföldi viszonylatban mesterséges erdőállománya (305 ha) is jelentős.

A helység neve 1352-ben bukkan fel Scenthyan (ejtsd: Szentiván) alakban. A falu templomának védőszentjére, Keresztelő Szent Jánosra utal, akit az ómagyarban Szent Ivánnak hívtak. Az 1651 óta adatolható Alsószentiván névváltozat előtagja az Abához tartozó, később Felsőszentivánnak nevezett településsel van kapcsolatban.

A falu határában feküdt az egykori Zedreg, amelynek neve 1323-ban jelenik meg Zedreg alakban. (Az 1193. évi Zuduryg adat a Somogy megyei Babócsa környékére vonatkozik.) A magyar szeder növénynévnek a -gy képzős származékával van dolgunk. Tulajdonképpeni jelentése: „olyan hely, amely szederbokrokkal van benőve”.

Képzésmódját illetőleg a Füzegy, Kórógy, Nyárágy, Somogy, Szilágy stb. helynevekkel vethető össze.

A mai Alsószentivánt a 14. századból származó írásos források Szentivánnak nevezik. Fejér megyében a 18. század elejéig négy Szentiván helységről tudunk, s valamennyi puszta jellegű település. Alsószentiván a középkori Szentivánpuszta két részre osztásával keletkezett, és a tőle északi irányban, kb. 3 km távolságnyira felépült település lett Felsőszentiván. Ugyanakkor létezett Szentiván Aba határában és Baracska mellett is. A 18. századi források az Aba melletti Szentivánt már Felsőszentivánnak, a tulajdonképpeni Felsőszentivánt pedig Középszentivánnak jelölik. Amikor Alsószentiván belterülete elérte Középszentivánt, ezt az elnevezést megszüntették, de a fejlődés folyamán eltűnt a Baracska melletti Szentivánpuszta is.

Alsószentiván középkori múltjára kevés írásos emlékünk maradt fenn. Annyi bizonyos, hogy a 14. század közepén már létezik egy Szentiván település, melyet Almás (a későbbi Rácalmás) és az ehhez közel fekvő Kulcsegyház birtokkal együtt említ egy oklevél. Azután sokáig nem tudunk róla. Valószínű, hogy határát az igen közeli Kis- és Nagyzedreg falvak nemessége birtokolja. A falut még a török támadások első évtizedében felégették, s a terület Zedreggel együtt pusztává változott. 1546-ban már lakatlan, határát más falvak lakói művelik. (Adony, Pentele, Ma-kád, Almás, Lórév, Ráckeve és Simonfalu.) A palotai végvár e pusztákat is a vártartomány települései közé sorolja, s a néhány lakost jobbágyszolgáltatások fizetésére kötelezi. Thury György távozása után utóda — bár újra fegyveres úton kapcsolja ezt a részt a vártartományhoz — azt megtartani nem tudta. A puszta 1563-ban elnéptelenedett. Szentiván magyar földesura, a Paksy család jogait a török miatt nem tudta érvényesíteni, de a vidék adójára igényt tart a török mellett Palota kapitánya is. A Paksy család Szentivánt 1561. július 9-én kapta az uralkodótól, s telepéseket csak 1573-ban tudnak Szentivánra vinni. Ezek is mindössze öten voltak, és ebben az esztendőben még csak házaikat építik. Tíz évig pusztán állott, területén az élet nehezen indult. A földesúr ezért három esztendőn át nem követelt a szentivániaktól szolgáltatást. Úgy látszik, hogy a mentesség lejártával ezek a jobbágyok elhagyták Szentivánt, mert Pálffy Tamás kapitány ismét telepítési akcióba kezdett, és a négy egytelkes jobbágnak (Jónay András, Lukách Demeter, Ferdes Péter, Márkus Imre) és három zsellérnek (Guthy István, Almády Balázs, Iwánkai Péter) négy esztendőre engedélyezett mentességet mindenféle jobbágyi szolgálat alól. A telepítés 1576-ban

történt. A közállapotok azonban igen bizonytalanok a hódoltsági területen. 1585. április 10-én Paksy György győri lovaskapitány nem tudott kulcsi, szentiváni birtokaira utazni, és a birtokkal kapcsolatos jogi eljárást Veszprémben végezte el.

A tizenöt éves háború alatt újra pusztává vált a falu. 1617-ben — a palotai vár javainak összeírása alkalmával — elhagyott és lakatlan falunak tüntetik fel Szentivánt. Az elpusztult falvak határát azonban hasznosították. A füves legelőkön ridegszarvasmarha-tartás folyt. A 17. század közepén beállt viszonylagos nyugalom a magyar katonai nemesség birtokszerző törekvéseinek kedvezett. 1649. június 6-án Pálffy Pál nádor Szentivánt — mivel a Paksy család fiúágon kihalt — Lendvay János és Farkas András győri harmincadosnak adományozta. A Lendvayak korábban a Kápolnai előnevet viselték, s 1624. március 28-án nyertek nemességet. Ezt 1650. június 23-án az uralkodó megerősítette, sőt kiterjesztette Lendvay János feleségére, Pozsgay Annára is, majd 1651. április 2-án megerősíti azt a birtokadományozást, melyet két évvel korábban a nádor adott Lendvay Jánosnak és Farkas Andrásnak. Az uralkodó mindkét nemesember hűséges szolgálatait emeli ki az oklevélben, melynek ellenszolgáltatásaképpen kapták volna Almás, Kulcs és Szentiván birtokokat.

Szentivánon a 17. század közepe utáni szerb lakosság a budai Ibrahim basa fenntartósága alá tartozott. A magyar végvári katonák a szerbeket mint ellenséggel szövetkezőket szemlélték, ezért gyakran portyáztak a délszlávok által lakott településeken, és a lakosságot sarcolták. Még az 1650 előtti években történhetett, amikor a magyar végvári vitézek két szentiváni szerb jobbágyot magukkal hurcoltak és azokat a Rábaközben szolgáltnak adták el. Ezeket a Paksy család közbejárására a győri harmincados Lendvay János kiváltotta és hazaküldte. Közben kihalt a Paksy család férfiága, és Lendvay János Szentivánt a császártól a maga számára kérte és — mint láttuk — meg is kapta. Lendvay a szentiváni lakosokkal levél útján tudatta a tulajdonosváltozást. Kérte a szent-ivániakat, hogy az évi adót ezután neki Győrbe küldjék. A szentiváni szerbek azonban nem vettek tudomást erről, ezért Lendvay rájuk küldte a végváriakat, akik az ellenálló lakosok közül hetet levágtak, és a faluból 70 ökröt el is hajtottak. A szentivániak ezután Bölcskére menekültek. 1653. április 9-én Farkas András egerszegi kapitány értesítette a dunántúli hadak főkapitányát, Batthyány Ádámot, hogy rác lakóit a magyar végváriak részéről veszély fenyegeti. Kéri a főkapitányt, hogy a portyát tiltsa meg. Kéri ezt annál is inkább, mert még 1651-ben nyolc esztendőre zálogba adta birtokait 200 tallérért Szapáry Péternek. 1661. június

29-én ugyancsak Szapáry Péter veszi zálogba az almási, kulcsi, szentiváni birtokok másik felét a Lendvay családtól. Terheik azonban egyre emelkedtek, s emiatt keservesen panaszkodtak is a szentiváni szerbek. A település a törökellenes felszabadító háborúk idején ismét elpusztult. 1695-ben a nádor bizonygatja, hogy Szentiván egykor Fejér megyéhez tartozott.

A felszabadító harcok elmúltával a közállapotok sokáig bizonytalanok voltak, de 1692-ben már Farkas András és Lendvay János örököseié. A birtoklás jogát azonban Csajághy György és Dobozi Miklós kétségbe vonta. Igaz, Szentiván ekkor is zálogban volt, s Szapáry Péter kezelte. 1702-ben az uralkodó intézkedett, hogy a Paksy család uradalmait a leányági örökösök kezére kell adni. Abba Fejér megyében Szentiván is beleesett. Szapáry mellett azonban Daróczy István is gazdálkodik Szentivánon, akiről kiderült, hogy a kincstár tudta nélkül használja a határ egy részét. Ezért 1701-ben utólag 150 forint árenda kifizetésére akarják rávenni. Szentiván 1701-ben még elhagyott hely, ahová a birtokosok telepéseket akartak vinni. Szentivánon 500 ekényi szántóföldet és 500 szekér szénát termő rétet lehetett volna kialakítani. A birtoklás joga azonban még a 18. század első évtizedében sem tisztázott. A Rákóczi-szabadságharc eseményei miatt a kérdés megoldását egy ideig el is halasztotta a kincstár. 1715 tavaszán azonban a budai kamarai felügyelő és a fehérvári harmincados, Vánossy Lőrinc járják be a Paksy család egykori, Fejér megyei uradalmait, s azokat a kincstár nevében le is foglalták. Szapáry Miklós felháborodottan tiltakozott, hogy az apja után őt illető zálogbirtokait is (Rácalmás, Kulcs, Szentiván) lefoglalták, holott 1500 forintot fizetett fegyver jog címén a kincstárnak. Egyébként Szapáry árendát is fizetett évente a tulajdonosoknak. A magyar kamara a birtokokat meghagyja a Lendvay és a Farkas család kezében, illetve kimondja, hogy a birtokokat Lendvay Zsigmond kapja. A Farkas család azonban fiúágon kihalt, de a birtokot megkaphatja, ha a kincstárnak kifizeti a fegyver jog címén őt megillető összeget, addig azonban a kamara a tulajdonos. 1715 májusában 360 hold szántóföldet műveltek meg a szentiváni pusztában. A telepítés is elkezdődött, mert 1722-ben már határvita támadt Szentiván és Alap falvak lakói között. Tanúkihallgatás során több érdekes adat került elő Szentivánra vonatkozóan is. Tisztázták például, hogy a két helység között a határ mindenkor a malomhely és a forrás volt. Más tanú szerint a szentivániak a Paksra vezető út mellett kincset kerestek, de csak egy temetőt találtak, amely „valamikor a rácoké volt”. Ezt a temetőt a 17. század első harmadában a faluba jött szerb lakosok használták. A tanúvallomás arról

is bizonyóságot ad, hogy 1722-ben már nincsenek szerbek Szentivánon. Azok véglegesen a Rákóczi-szabadságharc idején költöztek el, s helyükbe magyar telepések jöttek. 1748-ban 33 családban 130 fő élt Szentivánon. A 18. század elején Szentiván pusztán felmérték a birtokállapotokat. Megállapították, hogy 8 egész és 10 negyed telek telepíthető be. A telepítés 1722 után fokozatosan meg is történik. 1730-ban az Újszerzeményi Bizottság előtt már 14 esztendeje folyik a per Rácalmás, Kulcs és Szentiván birtoklásáért. Még ez évben a nádor utasítja Fejér vármegyét, hogy Alsószentiván birtokon a Lendvay és Farkas örökösök közé tartozott a Plathy, Jeszerniczky, Simonyi és Jankovich család; a Farkas jusson pedig a Somogyiak, a Fiáthok, a Tavasz, a Hunkár, azután a Matkó és Csupor családok osztoztak. 1734-ben a megyei hatóság a Lendvay és Farkas örökösök kérelmére Szentivánt két részre osztja. A tárgyalás folyamán kitűnt, hogy Szentivánon a földesurak csak legelőgazdálkodást folytatnak, jövedelmük tehát az állattartásból ered. A megyei hatóság az osztály egyezség során mindegyik családnak 2—2 ezer darab szarvasmarha eltartására elegendő legelőterületet hasított ki a pusztából. Ugyancsak két részre osztják a jobbágy-, illetve a zsellérszolgáltatásokat is. Lényegében a két tulajdonos ezzel teljesen elkülönül egymástól, sőt külön-külön fejlődtek Szentiván lakói is, mert a két tulajdonos 1—1 bírót nevezett ki a jobbágyok és a zsellérek élére. A települést ezután Alsó-, illetve Felsőszentivánnak nevezték. A „Felső” előtagot azonban „Közép”-re változtatták, mert a Baracska melletti Szentivánt kezdték Felsőszentivánnak nevezni. A birtokperek azonban ezzel az osztályegyezéssel nem szűntek meg, hanem még hevesebben lángoltak fel. Különösen a Jankovich család ellen folyik sorozatosan per. A Jankovich család ugyanis egyre több földet szerez magának Szentivánon, és ugyanakkor a többi közbirtokos vagyona mindinkább fogyott. A Paksy örökösök is bejelentették birtokigényüket Szentivánra. Nevükben Daróczy Ferenc 1731-ben kezdett pert Jankovich Miklós és birtoktársai ellen. Eredményt ugyan nem ért el, de a kamara emberei felfigyeltek a pereskedésre, s 1740-ben — amikor Lendvay Klára meghalt — a földvári harmincados a három birtokot minden jogalap nélkül lefoglalta. Jankovich Miklós a lefoglalás ellen a kamaránál tiltakozott, mire annak elnöke utasította, hogy a Lendvay családtól való leszármazását igazolja, és bizonyítsa a birtokhoz fűződő tulajdonjogát. Jankovich Miklós családja leszármazási táblázatát 1740. augusztus 12-én bemutatta. Eszerint a Jankovich család leányágon volt örökös Szentivánban, mert Jankovich Miklós felesége Szunyogh Krisztina volt, akinek apja viszont Szunyogh Miklós. Szunyogh Miklós apja Szunyogh

György, akinek felesége Lendvay Borbála, Lendvay Zsigmond leánya. Lendvay Zsigmonddal pedig Szentiván története során már találkoztunk. 1747. augusztus 28-án Paksy György a család egyenesági leszármazottja a hódoltság előtti Paksy család birtokainak visszaszerzéseire tett kísérletet. Ennek érdekében 12 nagybirtokos ellen indított pert, akik között volt Jankovich Miklós is. A Jankovich családot a perek anyagilag is eléggé megterhelték. A 18. század végéig csak a Farkas örökösökkel szembeni perek során több mint 34 ezer forintot fizettek ki. Nem volt békés a család viszonya a Lendvay örökösökkel sem. Ezeknek a pereknek az alapját többnyire Lendvay Magdolna leánya által (Simonyi Györgyné) 1741-ben Jankovich Miklósnak elzálogosított, de vissza nem váltott birtokai képezték. A több évtizedig elhúzódó perekben a Simonyi, Hrabovszky, Podhorszky, Vályi, Hidvéghy, Lovászik, Tarnóczy, Sughó, Névedy, Le-hoczky családok voltak az érdekeltek. A perek egy része megegyezéssel végződött, egyes birtokokat, birtokrészeket készpénzzel váltottak meg a Jankovich család részéről. 1741 tavaszán Jankovich Miklós 20 esztendőre bérbe vette Szentivánpuszta további negyed részét. Felesége (Szunyogh Krisztina) révén a puszta negyedét már korábban jogosan birtokolta. 1741-től tehát Jankovich Miklós gazdálkodott a szentiváni puszta felében, de egy év múlva Vályi Pál, Vályi György és Vályi Erzsébet a Lendvay jusson őket megillető birtokrészeket is a Jankovich családnak adták zálogba.

1748-ig a nemesi közbirtokosok száma egyre fogyott, és mind nagyobb területek összpontosultak a Jankovich család kezében. A szentiváni határ megművelése a 18. század közepéig nem okozott nehézséget. A lakosság növekedésével azonban egyre szélesítették a majorgazdálkodást. Ennek során a közbirtokosok mind nagyobb területeket igyekeztek intenzív művelés alá vonni. A század közepén kezdték vitatni a szentiváni határ helyességét is. Jankovich Miklós birtoka a hardi határ felé is kiterjedt. A tulajdonos kétségbe vonta, hogy birtoka csak a Derékéig terjed. Szerinte az 1722-ben megvont szentiváni határt Meszlényi János alispán szerb lakosok vallomása alapján állapította meg, akik Szentivánban nem őslakosok voltak, hanem jövevények, és nem volt tudomásuk az egykori falu kiterjedt határáról. A közbirtokosok a cecei és a menyődi határjeleket sem tartották megfelelőnek, ezért e téma kapcsán 1750-ben magyar lakosokat kérdeztek meg. A per sokáig elhúzódott, és csak 1782-ben zárult le. Közben a Lendvay és Farkas örökösök is pert indítottak Szentiván, Rácalmás, Kulcs

visszaszerzéséért, de az ügyet 35 évi pereskedés után azzal zárták le, hogy a birtokok a Jankovich család kezében maradnak.

A Jankovich család a 18. század közepén Szentivánon már allodiális gazdálkodást folytatott. 1759-ben majorosgazda irányítja a házi kezelésben levő földek művelését. A falu azonban nem volt még népes, a század közepén temploma, parókiája, iskolája sincs. A katolikus híveket a vajtai egyház pasztorálta. Megbízható adataink a lakosság számáról a Józsefkorai összeírásból vannak, ami 1784—1787 között keletkezett. Innen tudjuk, hogy 39 ház állt Alsószentivánban, amelyben 75 család élt. A tényleges népesség 404 volt. A lakosság döntő százalékban zsellér, ami arra enged következtetni, hogy gazdasági cselédek, s főleg a Jankovich uraság szolgálatában állanak. Telkes jobbágy mindössze 1 család élt Alsószentivánban, viszont hét nemesről is tudunk. Ezek nyilván az uradalmi gazdálkodást irányító személyek voltak és szintén urasági szolgálatban állottak. Ekkor már volt egyházi épület is: 1787-ből arról értesültünk, hogy a katolikusoknak kápolnájuk van, melyet Szent Anna tiszteletére emeltek.

A Jankovich uraság a 18. század utolsó évtizedében tovább növelte a majorsági földeket. 1790-ben például az alsószentiváni birtokon 546 pozsonyi mérő gabonájuk termett. Hamarosan építkezések kezdődtek. 1795 tavaszán magtár létesítésére adott megbízást Jankovich Miklós egy adonyi ácsmesternek. 1798 tavaszán pedig Jankovich Miklósné Beniczky Angelika hat évre bérbe adta az alsószentiváni pusztát. A bérlő Szapáry János lett, aki vállalta, hogy 10 ezer pozsonyi mérő gabonát befogadó magtárt épít, azután az ököristállót 80 igásökör befogadására kibővíti, és 20 család számára putrikat létesít. A Jankovich család birtoka Alsószentivánban kb. ötezer hold volt, melyet ötezer forintért vett bérbe Szapáry János. 1801-ben azonban a bérösszeget 6000 forintra emelte fel a Jankovich család. A pusztabirtok allodiális részén szép vagyon volt, amely az állatállományból: (30 ló, 31 igásökör, 84 növendékmarha, 2483 juh), illetve nagy kiterjedésű szőlőből és makkoltatásra alkalmas tölgyerdőből állott. A Szapáryak Alsószentivánt 1812 végéig bérelték. 1813 és 1821 között Paur János gazdálkodik Szapáry helyén. Jankovich Miklós pedig 1817-ben pert indított Szapáry ellen, mivel az 1798-ban vállalt kötelezettségeinek kevésbé tett eleget. Elmulasztotta például az építkezést is. Jankovich Miklós ezért 61 478 forint megfizetésére akarja kötelezni. 1825 őszén ismét házi kezelésben van Alsószentiván, mert 1827 őszén istálló építéséről volt már szó.

A Lendvay örökösök a század végén ismét pert indítottak Alsószentiván megkaparintására, s követelésüktől csak 1797-ben álltak el. 1817 májusában pedig a Lehoczky család kezdett pert, azon a jogcímen, hogy ők Szunyogh Klára unokái. A Lehoczkyak Alsószentivánon és Rácalmáson összesen 1000 hold földet vissza is kaptak. Erre 1841-ben került sor. Rácalmáson az adonyi úttól nyugat felé eső birtokrészt, Szentivánon pedig a felsőszentiváni birtokból a napkelet felé eső területeket egészen az előszállási határig visszakapták.

A lakosság az állattenyésztés és a gabonatermesztés mellett érdeklődni kezdett a gazdálkodás más ágai iránt is. 1826-ban az egyik közbirtokos jövedelmét kívánta emelni, ezért szentiváni gazdáknak zálogban bírt területből szőlőföldeket adott. A szőlőföldek után dézsmát akart szedni. A gazdák meg is alakították a hegyközséget, hegybíróvá választottak, hegypásztorokat fogadtak, az uraság pedig rendtartással szabályozta a hegyközség működését. Az 1826-ban keletkezett szőlőhegy-rendtartás szerint a gazdák kötelesek földjeiket jó minőségű vesszővel beültetni. Közösen felelősek a szőlőhegy rendjéért: például a szőlőkben legeltetni tilos volt, s akinek marháját a szőlőkben találták, gazdáját megbüntették, a kárt pedig meg kell térítenie. Pincét, présházat csak az uraság engedélyével létesíthettek. Ugyancsak az uraság engedélyével lehetett a szüretet megkezdeni, mégpedig oly módon, hogy először az uraság szőlejét szüretelték le, majd 12 krajcár lefizetése ellenében cédulát válthattak, s csak annak birtokában mehettek szüretelni saját szőlőjükbe. A rendtartás előírta, hogy évente négy alkalommal kell a szőlőt kapálni, s ha a gyom gyorsabban nőne, akkor azt gyomlálással kell eltávolítani. Ha valaki a munkát nem végezte az előírásnak megfelelően, azt az uradalmi tisztek figyelmeztették mulasztására. Az a gazda, akit két alkalommal figyelmeztetni kellett hanyag munkája miatt, szőlejét elvesztette. Tilalmazták a szabályok a szőlőben a hangoskodást, a duhajkodást, a káromkodóknak pedig szigorú büntetéseket helyeztek kilátásba. Ha parasztember káromkodott, azt úriszék elé idézték, ahol legkevesebb 12 pálcaütést szabhattak rá. Amennyiben a káromkodó nemesember volt, azt hat forintra büntették. Gyümölcsfát — a rendtartás szerint csak szilvát és őszibarackot lehetett ültetni, de a termés hetedrésze az uraságot illette. Szőlőt nagyobb mennyiségben a hegyről nem vihetett haza a gazda, csupán néhány fűrtöt engedett csak meg a rendtartás. Az alsószentiváni gazdáknak a szőlőterületeket Gyürki Leopoldné Matkó Borbála közbirtokos adta, akit uraságnak neveztek a lakosok. A szerződés szerint a területet négy évig dézsmamentesen

használhatják a lakosok, de az ötödik évben már kötelesek dézsmát adni. Ez akkor minden hetedik akó bornak az uraság részére való átadását jelentette volna. A szőlőművelést azonban a szentivániak két év elteltével abbahagyták. Erre kényszerítette őket Szluha Imre közbirtokos, aki marháit az elkerített szőlőhegybe erőszakosan behajtotta, és a hegyközség egyik emberét, aki ezt megakadályozni igyekezett, „agyba-főbe verte”. A marhák a szőlővesszőt lelegelték, és ezzel az alsószentivániak két éve ültetett szőlőhegye tönkre is ment. Szluha Imre ugyanis a szőlőhegyet zálogba vette a tulajdonostól, és ezen az alapon az alsószentiváni gazdákat is kivetette szőlőikből. Így mindössze három esztendeig dolgoztak csak a gazdák a szőlőhegyen, s lényegében semmi hasznuk sem volt, mert a szőlők még nem fordultak termőre, s a gyümölcsfák is csak akkor kezdtek erősödni. Szluha Imre egyébként a gyümölcsfák egy részét is kiszedette, és saját kertjébe ültette át. Szluha Imre közbirtokos a területét Kreskay Mihály közbirtokostól vette zálogba, mert annak Gyürkinével kötött szerződése időközben lejárt. A Kreskay— Szluha-féle szerződést azonban a szőlősgazdák nem fogadták el, ezért került sor velük szemben a Szluha-féle agresszív fellépésre. 1828 nyarán Szluha Imre néhány szőlősgazda kárát ki is fizette. Többen azonban nem fogadták el, mivel az összeget csekélynek tartották. Ők kérték, hogy a szőlőhegyük megmaradhasson, melyet a kár helyrehozása után ismét művelni szándékoznak. Amennyiben a Szluha uraság mégis ragaszkodik a szőlőhegyhez, akkor teljes kártérítést követelnek. Többen csak félelemből vették fel a megbecsült összeget: például Lábodi Ádám 21, Molnár István 12, Katona György 20 forintot, de Zámbó Mihály, Lakatos István a felszólítás ellenére sem fogadták el a pénzt. A szőlősgazdák egy részét megfélemlítették, illetve a hatóságtól való általános félelem miatt — ami ezt a kort egyébként is jellemezte — vették fel az összeget. A szőlőhegybe fektetett munkák megbecsültetésére a vármegye Mészöly Pál esküdtet külte Alsószentivánra, akit kemény ítélezőnek ismertek, így többen a Szluha Pál által felajánlott pénzt el is fogadták, „minthogy az Tekintetes Nemes Vármegyének engedelmeskedni kéntelenítettünk” írták a szentiváni szőlősgazdák egyik folyamodványukban.

A nemesi közbirtokosok nagy része a gazdálkodást nem értette, vagy anyagiak hiányában nem tudott korszerű gazdaságot vezetni. Ezért a bérbe adás a 19. század elejétől fogva továbbra is gyakori volt. A bérlet ugyan jelentett bizonyos jövedelmet a bérbeadónak, de komoly hasznot sohasem. Azt a bérlő kapta, illetve használta fel saját

céljaira. A nemesi közbirtokosok mint földesurak minden lehetőséget megragadtak, hogy bérbe adjanak földesúri haszonvételeket. Horváth Zsigmond például az egyik kocsmát 1803 február elején Grünwald Salamonnak adta bérbe. A haszonbérlő — egy, a földesúr tulajdonában levő házzal együtt — azt kezelésbe is vette, amikor arról értesült, hogy a földesúr a kocsmát más bérlőnek is bérbe adta. A vármegye a szolgabíró útján inti Horváth Zsigmondot, hogy a szerződést tartsa be. Egyébként még két kocsmát működött Alsószentivánon ezekben az évtizedekben. 1804-ben még Fekete István és Fárik János is bérelt 1—1 kocsmát, amelyek ugyancsak a nemesi közbirtokosok tulajdonában voltak.

A lakosság számának növekedése igen lassú, de azt is gyakori stagnálás és visszaesés jellemzi: 1836-ban 657, 1850-ben 822, 1856-ban 848, 1870-ben 703 fő volt. Az uradalmak munkaerő-szükségletét főleg a férfilakosság látta el, amely számban is kielégítőnek mutatkozott. A puszták lakosságát felmérni nemigen tudták. Ez az oka annak, hogy rövidebb időközökön belül is ellentmondó adatokat találunk az alsószentiváni népösszeírásokban, illetve a publikációkban. Annyi azonban megállapítható, hogy a 19. század harmincas-negyvenes éveiben a központi településen a lakosságnak kb. 50—55%-a élt, míg a többiek a pusztákon, majorokban, uradalmi épületekben lakva a nagybirtokosok alkalmazásában állottak. Földesuraik közül 1840 körül a rácalmási Jankovich család birtokolta a legtöbb pusztát. Jankovich Miklós még 1831-ben a Vályi, 1838-ban a Podhorszky család birtokait is megvásárolta, de a Modrovich, a Kreskay, a Nagy, Németh, Pyber, Koller családok továbbra is birtokosok maradtak.

A Jankovich család alsószentiváni uradalmát Koller Pálnak 1833 őszén 12 esztendőre bérbe adta, de a többi nagybirtokos pusztáik egy részét a helybeli zsellérségnek, uradalmi alkalmazásban már nem álló lakosoknak adta árendába. Ezek a bérletek a lakosság számára gazdaságiig sokat jelentettek, hisz úrbéres telekállomány nincs Alsószentivánban.

Az 1848—1849. évi eseményeket az alsószentiváni lakosok nagyobb része a társadalmi átalakulás oldaláról értékelte. A lakosság a földesuraktól pusztákat bérelt. Ezekre az úrbéri megváltást kimondó törvények nem vonatkoztak. Az alsószentivániak — épp úgy, mint országszerte a zsellérség —, mindenfajta földesúri teher alól meg akartak szabadulni, így a pusztabérletek utáni robotszolgáltatástól is. A robotnapok száma gazdánként évi 15-től 110-ig terjedt. A gazdák a robot eltörlését kérték az

igazságügyi minisztertől, aki azonban a kérelmet saját földesuraikhoz továbbította. Ez 1848 július közepe táján volt, amikor a nemzetőrség toborzását is megkezdték. A földesurakkal való szembenállás azonban kihatott a toborzásra és az ekkor eredményre nem is vezetett. Bíró Ádám például kijelentette, hogy nemzetőrnek nem írhatja be magát, mert neki „az urak semmit sem adtak”. A nemzeti ügy elleni hangulat szítói éppen azok voltak, akik a módosabb gazdák közé tartoztak. Nekik volt szavuk a szegényebb nép körében is. A robotszolgalat tovább fenntartása idézte elő azt a helyzetet Alsószentivánon, hogy a bérlők nagyobb népcsoport előtt hangoztatták: a forradalomból „mi nem nyertünk semmit”. A bérlők — mint már utaltunk rá — a bérletföldeket igyekeztek megszerezni maguknak. A földesurak azonban ezt törvényesen meg tudták akadályozni, hiszen a bérletben levő területek allodiális jellegűek voltak és nem tartoztak az úrbéres állományba. Ilyen jellegű földek Alsószentivánban nem is voltak. Így a jobbágyfelszabadításról szóló törvények rájuk nem is vonatkoztak. Ez volt az oka a bérlők keserű kifakadásának, majd a nemzeti ügy iránti idegenkedésének is.

A mezőgazdaság tökéletes fejlesztésének első évtizedei Alsószentivánban is szemmel látható átalakulást eredményeztek. Ez lemérhető a mezőgazdaság termelési eredményein, azután az alkalmazott technika magasabb szintjén. Megváltozott a lakosság egy részének társadalmi helyzete. A feudális előjogok eltörlésével az eddigi nemesi közbirtokos — ha vagyoni helyzete nem emelte a nagybirtokosok közé — most telkes gazdává lett.

A fejlődés igazában a nagybirtokon mérhető le, hisz csak a tőkével rendelkezőknek állott módjukban nagyobb összegeket gazdaságukba fektetni, s ezzel a tagosítást végrehajtani, új gazdasági központokat létesíteni, oda konvenciók cselédséget szerződtetni és eltartani, azután állatokat, gépeket vásárolni. 1860-ban Alsószentivánban 22 közbirtokos volt, akik a határt birtokolták. Kisbirtok jogilag még nincs, mert a bérlők a földet még telekkönyvileg nem bírják. A legnagyobb birtok ekkor 3684 hold területű, amelyet éppúgy közbirtoknak neveztek, mint azt a 30 holdas gazdaságot, amely a legkisebb volt. Tíz esztendővel később kevesebb a gazdaságok száma: csak 30-ról tudunk, de ezek közül hat 10 holdas volt. Tehát egyfelől a tőkés úton fejlődő nagybirtok magába integrálja a tönkremenő dzsentrik vagyonát, másfelől az agrárrétegek alsó régiójában kezd kialakulni a kisbirtokosok kevés vagyonú csoportja is. Egyébként 1870-ben öt gazdaságnak van Alsószentiván határában 1000

holdnál több földje, viszont a 100 és 1000 hold közötti gazdaságok száma három. Hat gazdaság van a 25—100 holdas birtokkal rendelkezők között, és — mint említettük — ugyancsak hét gazdaság rendelkezik 10—10 hold földdel.

A művelési ágak között a szántóföld és a legelő a domináns. 1860-ban a 9357 magyar holdnyi terület 52%-a szántóföld, 37%-a legelő, 8%-a rét. A szőlőművelés ekkor jelentéktelen, hisz mindössze 7 hold szőlőterület volt a Kancza-hegy oldalában, az erdő pedig 47 hold. Terméketlen területnek 200 holdat számítottak. Tíz év alatt viszont a terméketlen területet felszámolták, s így növekedett a szántóterület. Ez 5872 holdra gyarapodott, s az erdő is (amely uradalmi) 100 holdas lett. Csökkent viszont a rét (501 holdra) és a legelőterület (2679 holdra). A szántóföldi termelésben ekkor is a kenyérgabona foglalta el a döntő helyet. 1860-ban búzát 1223, rozsot 818, árpát 546, zabot 364 holdon termeltek. A kukoricát csak ekkor kezdték egyre nagyobb táblákban termesztetni. Alsószentiván uradalmi 1860-ban összesen 650 holdon vetettek kukoricát, de burgonyát csak 78 holdon. A kapásnövények több száz holdon történő termesztése ekkoriban még a munkaerőhiány és a hozzáértés miatt sem volt lehetséges. Ugyanezzel magyarázható a szőlőtermesztés igen alacsony foka is. 1860-ban mindössze 120 akó bor termelt a Kancza-hegyen.

Az állatállomány számarány tekintetében kielégítő: 1860-ban kb. 700 szarvasmarhát tartanak, amelyből 300 az igásökör, 150 a tehén és 250 növendékállatból állott a gulya. A lóállomány 152 volt, sertést 450-et írtak össze, míg a juhnyájak hozzávetőleg 5000 darabból állottak. A szárnyasok közül kiemelkedő a pulykatenyésztés: 1860-ban az egyik uradalomban 1120 pulykát neveltek. Ugrásszerű az emelkedés a birkák, s a sertések számában. 1870-ben 1240 sertést és 8000 birkát tartottak. A szarvasmarha-állomány azonban csökkent, s mindössze 589 volt. A fajtaváltást ekkor még nem kezdték meg az uradalmak. Az állományt a magyar fajták alkották, s csak 18 nyugati fajú tehén volt ekkor az egyik uradalomban. A mezőgazdaság technikai felszereltsége a kor színvonalán volt, hisz 105 vaseke, 6 vetőgép, 24 fogas, 18 henger, 2 gőzcséplő és 10 lóerejű cséplőgép volt az alsószentiváni gazdaságokban. A vasekékből minden 56 holdra egy, viszont a fogasokból már csak 245 holdanként, a hengerekből pedig minden 326 holdra jutott egy. Minden vetőgépre (1860-ban) legalább 500 hold szántóföld jutott az olyan területekből, melyet kenyérgabonával vetettek el. Ehhez nem számítottuk az ugar és a tavaszi takarmányföldeket, kapásnövényeket, amelyek ugyancsak jelentős nagyságot foglaltak el. (1860-ban ez a terület például 1223 hold

volt.) Az őszi gabonavetést teljes egészében — a kevés vetőgéppel — lehetetlen volt a földre szakszerűen elmunkálni, így továbbra is a kézi szóróvetést alkalmazták.

A lakosság magyar nemzetiségű. 1850-ben ugyan feltűnt az összeírás 25 német ajkút, de ez az akkori nagyfokú germanizálási törekvések eredményeként adminisztratív intézkedésre kerülhetett a nyilvántartásba. A falu agrárstruktúrájára jellemző a birtoktalan családok nagy száma. 1850-ben 22 birtokkal rendelkező család mellett teljesen vagyontalan volt 106 család, akik közül 88 a gazdasági cseléd. Ezek a nagybirtokon dolgoztak, de a családtagok körében napszámosok, éves szolgák nagyobb száma volt található. 20 év múlva a gazdasági cselédek száma csökkent. Akkor 50 családot találunk ezekből Alsószentivánban. A nagyobb uradalmak és gazdaságok élén gazdatisztek állottak, akik a gazdálkodást irányították. 1860-ban négy gazdatiszti család élt Alsószentivánban, de ugyancsak itt talált munkát 3 kovács, 1 kereskedő, 7 kocsmáros és 1 molnár is.

A vallási megoszlás a római katolikusoknak kedvezett. 1869-ben a lakosság 79%-a katolikus, s majdnem 21%-a református. Az izraeliták száma 17 fő. Ez néhány család csak, de a falusi kereskedelemben döntő volt a szerepük. A katolikusok 1745-től a vajtai, az izraeliták a sárborgádi, a reformátusok pedig a cecei anyaegyházhoz tartoztak. Katolikus temploma a Fájdalmas Szűz tiszteletére volt szentelve. A katolikusok pasztorálását 1888-tól Alsóalapról végezték. 1870-ben 703 lakos élt a községben, ahol 1 egyházi és 41 magánépület volt. A házakban 143 szoba, 63 konyha, 5 előszoba, 11 kamra, 10 pince, 37 istálló és 3 akol volt. Ugyanekkor még 6 putrilakást is láttak az összeírók Alsószentivánban.

Az abszolutista kormányzati rendszer bukása után létrejött (1860. december) vármegyei autonómiát irányító testületbe az 1848. évi törvények alapján bekerültek helyi képviselők is. Alsószentivánt a közbirtokosok közül Modrovich Elek, Németh Pál, Németh Lajos, Koller Ignác, Nagy Sándor, Hattyufy Kristóf, Dőry Frigyes és Posztochky József képviselték. 1848-ban csak Koller Ignác és Németh Pál vett részt a vármegye életének intézésében. A falu élén a községbíró állott. Az adminisztratív teendőket a községi jegyző végezte, aki a kapcsolatot a sármelléki járás szolgabírájával tartotta. (Itt említjük meg, hogy Alsószentiván 1850— 1860 között az abszolutista kormányzat által létrehozott hercegfalvi járásba tartozott, amely azonban a kormányzati rendszer bukásával egyidőben, 1860-ban meg is szűnt.) A közigazgatás a községben a vagyonos réteg kezében volt.

A társadalmi elithez a nagybirtokosok tartoztak. Alsószentivánról virilista jogon (1884-ben) hat nagybirtokos: Modrovich Elek, Nagy Sándor, Szluha István, Koller Ignác, Paczona Gyula és Zalay István tagja a vármegye törvényhatósági bizottságának. Ők a községben a legtöbb adót fizetők is. A nagybirtokosok a 19. század utolsó évtizedében már nem támogatták a Szabadelvű Pártot. A vármegyei hatóság 1899-ben kénytelen megállapítani, hogy a községben kormánypárti nincs, hiszen a vezető erő a Függetlenségi Párt mellett állt, így a többi választásra jogosult (22 fő) is őket követte.

Egyébként a 19. század második felében az alsószentiváni nagybirtokosok körében nagyfokú nivellálódás ment végbe. Ez egyébként jellemző a tőkés fejlődésbe bekapcsolódó nagybirtokra: 1828-ban csupán két birtokos nemesi család volt Alsószentivánban: a Modrovich és a Koller család. A Modrovich családban két fiúgyermek volt: apjuk Ignác, de Ignác az idősebb fiú is, és Elek, aki az összeírás alkalmával megyei tisztséget (táblabíró) viselt. Koller Pálnak 1828-ban négy fiúgyermek volt: Antal, Pál, József és Ignác, ezek közül 1848-ban, majd az 1860—1861. évi alkotmányos küzdelmekben Ignác vett részt. A többi Koller fiú pedig gazdálkodott a szentiváni pusztában. 1888-ban Koller Pált a képviselő-testület a község bírójává választotta.

Tíz évvel korábban a jegyzői állást egy másik nagybirtokos, Paczona Gyula kapta meg. Így lényegében a község vezetése a gyakorlatban is a nagybirtokosok kezében volt. Nemcsak a háttérből irányították a községi ügyeket, hanem a nagybirtok érdekeinek védelmét első kézből végezhatték el. Paczona Gyula 500 holdas birtokon gazdálkodott. Korábban (1864-ben) községi bírói tisztséget már viselt, amikor még csak pusztaközség jogállása volt Alsószentivánnak. 1879 nyarán Paczona Gyula elvállalta a községi jegyzői állást, melyet másfél évig viselt. Későbbi állítása szerint a jegyzői tisztség elvállalására nagybirtokos társai kérték fel. Az volt a célja, hogy Alsószentiván pusztaközséget modern községgé fejlessze. Alsószentivánnak ugyanis az önálló községi életvitelhez semmiféle feltétele nem volt. Hiányzott a községi vagyon, ami az oktatás, az egészségügy, a gazdálkodás és a vezetés kialakítását akadályozta. Paczona Gyula jegyzősége alatt 1880-ban 6 kat. hold földet vásároltak, majd jegyzői lakot, tanítói lakást építettek, illetve a Szluha Antaltól 1879. március 2-án 2100 forintért vásárolt házat községházának és iskolának alakították át. Paczona Gyula vagyonát 1885-ben elárverezték, 1888-ban a jakabszállási uradalomban ő a

gazdatiszt. Paczona Gyula szerint a pusztát ő emelte fel az alsósármelléki járás egyik szép községévé. Ebben az időben a közigazgatás egyben a politikai élet fóruma is. Ezért van nagy jelentősége annak, hogy a község vezető testületében kik foglalnak helyet. 1870. után a község testületi irányítását a képviselő-testület látta el, amely a maga kebeléből megválasztotta az elöljáróságot. A testületet a községi bíró irányítja. Bírónak a nagybirtok képviselői gyakran maguk közül jelöltek személyt, de tudunk arról is, hogy kisbirtokost választottak meg községi bíróvá. Sokáig viselte például ezt a tisztséget Blázer Ferenc, aki öreg korára teljesen vagyontalan lett, és Nagy Sándor földbirtokos segélyezte. Az 1888. évi elöljáróságban a helyettes bíró Biber József, a községi pénztárnok Huszár János, közgyám Madarasi Gergely, az elöljárók pedig Balázs György, Biber Mihály, Lénárd Mihály és Biber János lettek. 1875 előtt a község közigazgatási ügyeit Alapon intézték, mivel a községek közösen tartották fenn az adminisztratív teendőket végző körjegyzőt. A későbbiekben az alsószentiváni elöljáróságnak több ízben kellett hangsúlyoznia, hogy az alapiakkal csakis az adminisztráció volt közös, ami nem érintette Alsószentiván önkormányzatát. A község szervezési szabályrendeletét 1888. június 16-án alkották meg. Eszerint a község hatósága (a képviselő-testület és az elöljáróság) kiterjedt a községben élő valamennyi személyre (748 fő) és vagyonra. A képviselő-testület létszámát 24 főben állapították meg, akik közül 12 fő választással, 12 pedig a legtöbb adót fizetők közül került a testületbe. Kiegészült még a képviselő-testület az elöljárósággal (bíró, jegyző, esküdtek, pénztáros, közgyám, körorvos).

Az eddigi nevekből is kiderül, hogy a község vezetése 1945-ig lényegében azon személyek és utódaik kezében volt, akik a 19. század hetvenes és nyolcvanas éveiben már azt gyakorolták. 1895-ben például Balázs Ignác, Lénárd Mihály, Koller Pál, Tamássy Kálmán, Biber János, Madarasi Gergely a helyi képviselők. 1906-ban a fenti személyeken kívül Szántó György, Biber Pál, Imre Pál, Biber Mihály, Ottinger József nevét találjuk a képviselő-testületben, 1910-ben pedig Puha István, Boór Jenő, Szluha Aladár, Szluha Imre, ifj. Lénárd Mihály, Imre János neve tűnik újnak a testületben. A községi bírók személye eléggé állandónak látszik, ami bizonyítja azt, hogy a vagyonos réteg a kezében tartja a hatalmat. 1895-ben Németh István, 1905-ben Tamássy Kálmán, 1908-ban ismét Németh István, 1910-ben Madarasi Lajos. A jegyzők ugyancsak sokáig viselték tisztségüket: Paczona Gyula lemondása (1880) után Huszár János 1894-ig jegyző. Ezután Mészöly István következett (1894—1904), de őt

a járási főszolgabíró felmenti. Hanus Ágoston viszont 1904-től az első világháborúig viseli ezt a tisztséget. 1912. július 17-én főispáni látogatás volt Alsószentivánban. Széchenyi Viktor tetszését megnyerte a község házában tapasztalt rend és az adminisztratív fegyelem. Úgy látszik, mintegy három évtized alatt a viszonyok odáig fejlődtek, hogy a község a környező települések szintjére emelkedhetett.

Az 1848—1849-es időköt követő évtizedekben a falusi lakosságra aránytalanul nagy terhet rakott az államhatalom. Nemcsak az állami, de a megyei terhek is elviselhetetlenek, hiszen a mezőgazdasági lakossághoz alig folyik be pénz. A vármegye közlekedési választmánya 1867-ben 237 forintot követelt hidak javítására az alsószentivániaktól, melyet azok megfizetni nem tudtak, s ezért kérték az összeg törlését. 1885-ben az állami egyenesadó majdnem 9630 forint volt, amelynek 90%-át a földadó, 9%-át a kereseti adó és 1%-át a házadó alkotta. 1884 december elején a község tiltakozott a betegápolási és a jegyzői nyugdíjalapra befizetendő összegek miatt. A képviselő-testület sehogy sem akarta megérteni, hogy miért kell a betegápolási alaphoz hozzájárulni, amikor a községből egyetlen ember sem veszi igénybe a kórházat. A községi bírónak, Blázer Ferencnek és a jegyzőnek (Huszár János) az érveit elvetették. Kérték, hogy a vármegye alispánja értesítse őket külön is az ügyről." A kiadások a vagyoniilag szegény községet erősen terhelték, melyeket csak pótdoból tudtak fedezni. A jegyző 1906-ban évi 1600 koronát, a községi bíró 150, a tanító 600, a körorvos 240, a körszülésznő ugyancsak 240 koronát kapott a községtől. Ebben az évben azonban a körorvos fizetését 360 koronára emelték, mivel Rosenfeld Lipót halála után (1906 tavasza) az új körorvost az alapiak (ahol az orvosi kör székhelye volt) csak magasabb díjazásért tudták felfogadni. Ugyanakkor az iskola, a község háza, a csendőrségi őrszoba működését is biztosítani kellett, a határban húzódo utakat, hidakat karban kellett tartani, illetve, ha valamely létesítmény tönkrement, azt újjal pótolták. 1911-ben például 400 koronát fordítottak a község határában levő utak, hidak fenntartására. Ez az összeget főleg anyagi eszközök vásárlására fordították, hisz az iga- és kézi erőt közmunka gyanánt a lakosság adta. A képviselő-testület szinte minden községi létesítmény létrehozásától elzárkózott. Tudatában volt annak, hogy ezzel az adózó réteg terheit növelné. Így maradt el még 1906-ban a községi jégverem létesítése is. A testület azzal érvelt, hogy a nagybirtokosok mindegyikénél létezik jégverem, s ha a falusi lakosságnak szüksége lenne jégre, azt tőlük beszerezheti. A nagybirtok álláspontja tükröződik ezeken az

intézkedéseken is. A községi pótadó a nagyobb adóösszeget fizető lakosságot érintette. Így érthető, hogy a lakosság döntő többségét alkotó napszámosok és cselédek érdekeiért többet áldozni az alsószentiváni birtokosok nem kívántak. A gazdasági cselédség, a napszámosok ki voltak zárva a politikai jogokból is. Választójoga 1892-ben is még csak 15 embernek volt, holott a lakosság száma ekkor 810. A nagybirtok nemcsak gazdasági, társadalmi vonalon köti meg a fejlődést, de nem hagy kibontakozást politikai téren sem. A környező nagybirtokos településeken hasonlóan kevés a szavazati joggal rendelkező egyén: Baracson 16, Apostagon pedig 45. 1919-ig e téren változás nem is következett be. 1904-ben is mindössze 27 fő szavazhatott Alsószentivánon.

Iskoláról először a 19. század közepén hallunk. 1860-ban a vajtai plébános felügyelete alatt állott az alsószentiváni iskola. Ennek az intézménynek az volt a feladata, hogy az elemi műveltséget terjessze a fiatal generáció körében. Írást, olvasást, számolást, vallási ismereteket tanítottak az alsószentiváni iskolában. Úgy látszik, hogy az elemi ismereteket elég lassan sikerült megtanítani a zömmel pusztai lakosságból állóknak. 1870-ben a lakosoknak még csak 20%-a tudott írni, olvasni. Az iskola fenntartása azonban az egyháznak egyre terhesebb lett. A cselédség nem tudta viselni az iskola költségeit, de nem járult hozzá az egyházi terhekhez sem. Úgy látszik, hogy a nagybirtokosok mégis hajlottak arra, hogy gazdasági alkalmazottaik kulturális szintjét emeljék. Amikor Alsószentiván községgé lett, néhány év múltán, 1879-ben új iskolát létesítettek, mely községi jellegű lett. Egy uradalmi házat alakítottak át két tanteremmé. Kezdetben egy, később két tanerő tanított az iskolában. A lakosság növekedése folytán az iskola hamarosan kicsiny és korszerűtlen lett. A községi vagyon sem gyarapodott olyan mértékben, hogy ezt a kéttan-erős iskolát a község fenn tudta volna tartani. Így a 20. század első éveiben már állami átvételét fontolgatták a hatóságok. Az iskolaszék elnöke, Koller Pál, intézkedéseket tett, hogy a községi iskola államosítása megtörténjék. Állami támogatásból 600 koronáért megvásárolták Ottinger József tanító telkét, melyen iskolaépületet emeltek. Az épületben 1909 szeptemberében meg is kezdték a tanítást, amelyben ugyancsak két tanító működött. A tankötelesek száma a 20. század elején 80—90 fő között mozgott.

A századvégi agrárszocialista mozgalmak jelentkeztek Alsószentivánban is. 1897 július elején az aratók a pusztákon megtagadták a munkát; nagyobb aratórészt követeltek maguknak. Csatlakoztak hozzájuk a cecei és a szentmiklósi aratómunkások

is. A sárbogárdi főszolgabíró jelentése szerint az aratók 100—200 fős csapatokba verődnek, s így járják a pusztákat, biztatják egymást, hogy követelésükért bátran kiálljanak, sőt a sztrájkhoz nem csatlakozókat is a munka letételére akarják rávenni. A sztrájkotokat a dunaföldvári földmunkás egyesület fogta össze, tevékenysége kiterjedt Barcstól az előszállási uradalom pusztáin keresztül a Duna melléki falvakra is. Követelték a kilencedik aratórészt. A földesurak és a hatóságok azonban a sztrájk letörését kívánták, ezért katonaságot vezényeltek a pusztákra is.

1910 körül osztályba sorolták az alsószentiváni földeket. Eszerint a 4943 kat. hold szántóterület 12%-a második, 18%-a harmadik, 26%-a negyedik, 29%-a ötödik; a hatodik, hetedik és nyolcadik osztályzati földekbe pedig az állomány 15%-a esett. Kert ekkor 45, rét 384, szőlő 114, legelő 1182, erdő 91, nádas 1 kat. hold volt Alsószentivánon. Az egész határ területe 6998 kat. hold, melyből 6760 a termő rész. Kataszteri tiszta jövedelme 69 890 aranykorona. A földrészletek száma 1076, amelyet 74 birtokíven tartottak nyilván. 1910-ben a szántóterület a határ 70,5%-ára terjedt ki. Ez az arány 1938-ig sem változott, mert a szántóterület ekkor is 70%-ot foglalt el a művelésre alkalmas területből. Erdejében — amely uradalmi telepítésű — jegenye-, szil-, som-, fűz-, akác- és tölgyfák vannak. A földek termőképessége közepesnek minősíthető. Ahhoz, hogy bő termést adjon, elég sok energiát kellett a szántóföldi, kerti növények ápolásánál kifejteni. A határ egyenetlen, hullámos. Kétharmad részben közép kötött, egyharmad részben pedig homoktalaj. A kötött talajok a dombos, hegyes vidéken vannak, a homoktalaj azonban teljesen sík. Legmagasabb pontja a Hegyei dűlőben van, amely 96 m magas, a legalacsonyabb rész a felsőhomoki dűlőben található. Ez 61,5 méter magas területrész. A határban 2 természetes folyóvíz van, és a Hardi-ér, ami mesterséges árok, a talajvíz elvezetésére szolgál. A földek elég bő fűtermést és mesterséges takarmányt adtak. A 19. század második felében az állattenyésztés az istállózás fokozatos bevezetésével tovább fejlődött, és a 19—20. század fordulóján virágzó lett. Ezt a kiemelkedő szintet a gazdák a 20. század első négy évtizedében is tartották. Különösen a szarvasmarha-, a juh- és a sertéstartás kimagasló. Az állattartást nemcsak az uradalmak, a nagyobb gazdaságok, hanem a kisbirtokosok is üzték, gyors jövedelmet hozó üzemágnak tartották. A szarvasmarhatartás különösen a fajtaváltás után emelkedett ugrásszerűen. Ekkor a tehénállomány is gyarapodott. 1860 körül még szilaj marhák teszik ki az állomány majdnem egészét. A szilaj marhatartás még a század végén is döntő arányú, s a

pirostarkát csak ezekben az években kezdik tenyészteni. 1895-ben például az állomány 86%-a magyar fajta (szilaj) és csak 10%-nyi a pirostarka. 1911-ben azonban a magyar fajú állomány már megcsappant, s mindössze 43% volt. A 20. század első felében azonban mindvégig jelen van a szilaj marha, melyet igázásra főleg az uradalmak tartanak. 1935-ben 172, 1942-ben pedig 182 van belőlük. A fajtaváltás a századfordulón valóban végbement és a kiskgazdaságokból a szilaj marha el is tűnik. Igázásra inkább a lovat alkalmazzák a kiskgazdaságokban is.

Az első világháború kitörése utáni napokban Alsószentivánról 61 fő vonult be katonának, 9-en pedig tényleges katonaként kerültek különböző harcterekre. A későbbi években a népfölkelőket is mozgósították. Ez a parancs az 1865—1899-es évek között születettekre vonatkozott. A háború folyamán 37 népfölkelő lett katona. Így a község lakói közül összesen 107-en teljesítettek katonai szolgálatot, akik életük teljében voltak. Természetes, hogy a férfiak távolléte a mezőgazdasági termelésben — kis- és nagyüzemekben egyaránt — megmutatkozott. Ugyanakkor sor került lovak bevonultatására is. A katonaság számára a lovakat főleg az uradalmak szolgáltatták. 1914—1915-ben egyszerre 32 lovat vásárolt a katonaság az uradalmakban. A háborús években a lakosság sokat nélkülözött. A munkából kiesett férfiakat, valamint a vonóerőt pótolni nemigen lehetett. A kisbirtokosoknál — de az uradalmakban is — nőtt a női munkaerő. A nehéz fizikai munkát (kaszálás, gabonahordás, cséplés, vetés) a női munkások tökéletesen elvégezni nem tudták. A termelés évről évre gyengült. Már 1914-ben sok takarmány, hasznos növény került veszendőbe, mert betakarítani nem tudták. A hiányos művelés következtében pedig a következő évek terméseredménye lett egyre kevesebb. A háborús gazdálkodás eredményeként országszerte hiány keletkezett iparcikkekben, de a mezőgazdasági terményekben is. A kormenció a cselédeknél egyre kevesebb, vagy egyáltalán nincs. Kivétel Szluha Aladár uradalmának cselédsége, aki a 43 bevonult családjának, rendes évi kormenciót méretett ki. A kisbirtokot az 1916-tól gyakorta ismétlődő rekvirálás sújtotta, s a hiánycikkek miatt élelmezési válság keletkezett. A kisbirtokos családok sorsa a mezőgazdasági cselédségével és a napszámosokéval lett azonos. Amikor élő-állat-rekvirálásra került volna sor, a községben lázadó hangulat lett úrrá. Ekkor az egyik nagybirtokos javaslatára az élőállat rekvirálását a község magára vállalta. Az előjáróság a községi pótadót megemelte, és az így keletkezett pénzzel vágóállatokat vásároltak, melyeket a rekvirálóknak — amikor azok a községben megjelentek — át is

adtak. A közellátási helyzetet nehezítették a menekültek is. 1916-ban — amikor a románok megtámadták a Monarchiát és Erdélybe törtek, s onnan a lakosságnak tömegesen kellett menekülnie —, Alsószentivánban is 11 erdélyi családot telepítettek le. A későbbiekben még 5 galíciai család is kapott otthont a faluban. Más idegenek is tartózkodtak a községben huzamosabb ideig. A fogolytáborokból hadifoglyokat helyeztek ki az uradalmakba, de akadt belőlük néhány a kisbirtokosoknál is. Szluha Aladár uradalmában összesen 225 szerb és orosz hadifogoly dolgozott, akik a férficselédek munkáját végezték, de arattak és csépeltek is. A háborúban 25 alsószentiváni halt meg, 18-an kerültek hadifogságba, 3-an eltűntek. A háborúban tanúsított magatartásukért 41-en bronz vitézségi érmet, 8-an kizezüst érmet, 5-en pedig nagyezüst érdemérmet kaptak.

Az 1918—1919. évi forradalmi mozgalmak az agrárszegénység körében éreztették hatásukat Alsószentivánban. Az ellentétek a birtokosok és a napszámosok, valamint a gazdasági cselédség között igen nagyok voltak, de éppen a cselédség nagy száma, a mindenható uradalom kereteihez való állandó tartozás a radikális cselekvéstől visszatartotta a szentiváni embereket és egyben a forradalmi indulatokat is elfojtotta. Mindez megmutatkozott a demokratikus, majd a népi szervek összetételében is. A nagybirtokosok keze ugyanis különböző csatornákon elért a Nemzeti Tanácsba, az agrárszegénység különböző szervezeteibe, sőt a Munkás- és Földműves Tanácsba is. A járási és a megyei intéző bizottság tagjai az alsószentiváni tanácstagoknak kizárólag az osztályhelyzetét szemlélték, így megválasztásuk ellen kifogást nem is emeltek. Kiderült, hogy a községi Munkás- és Földműves Tanács 10 tagja közül 7 az uradalom embere volt. 1919. április 10-én a következők lettek a tanács tagjai: Szabó Antal, Marton Vince, Bíró János, Csapó Pál, Katona József, Balikó János, Szántó István, Mészáros István, Ruskovics István és Biber István. A községi direktórium elnökévé a sárbogárdi járási Munkás-, Katona és Földműves Tanács intéző bizottsága Papp József napszámost nevezte ki, aki az uradalomtól függő embereket a tanácsban sakkban tartotta. A község házában maradt, mint az adminisztrációs ügyek vezetője, Kálóczy József jegyző is. A járási politikai biztos, Kalmár Sándor több ízben megjelent a községben, és tanácsokat adott a szocializálási folyamat ütemére, a községi politikai eseményeket pedig a direktórium elnökével közösen vitatták meg. A községben ellenállást váltott ki a Kormányzótanácsnak az a rendelete, mely szerint a közlelmezésre igénybeveendő terményt, és az állatállományt leltárba kell venni. A

kisbirtokosok ezt az intézkedést egyértelműen a javak elkobzásának tekintették. Így több mint 100 fejőstehénnek a mentesítését kérték, sőt azt is megjegyezték, hogy a községben és a pusztákon sertésvész folytán sok állat elhullott, így a sertések helyett juhokat fog levágni a lakosság. Kérik a tanácsszerveket, hogy a juhállományt közellátási célból ne vegyék igénybe, illetve, ha erre okvetlen szükség lesz, akkor csak 5%-át szállítsák el. Köztudomású azonban, hogy a Tanácsköztársaság alatt a kisbirtokosoktól sem gabonát, sem élő állatot nem rekviráltak. Közélelmezésre kizárólag a szocializált nagybirtokok szállítottak termékeket.

Az ellenforradalom felülkerekedése augusztus első napjaiban végbement. A régi képviselő-testület a hatalmat, a politikai és közigazgatási ügyek irányítását átvette a Munkás- és Földműves Tanácstól. Ügy látszott, hogy a régi rendszer restaurálása Alsószentivánon nem követel véraldozatot. Helyi atrocitások nem is voltak. Augusztus 12-én azonban megérkezett egy fehértisztekből álló különítmény, amely minden indok nélkül bosszút akart állni a proletárdiktatúra községi vezetőin. Elfogták Papp Józsefet, akit a Pemetes parcellán kivégeztek. Hasonló sors várt volna Ruskovics Istvánra is, akit felakasztottak. A vérengzés helyszínére sietett Szluha Aladár nagybirtokos határozott fellépésére az akasztott ember kötelét elvágta, így Ruskovics életben maradt. Kiderült, hogy Szluha Aladár kastélyában a tiszti különítmény vezetői nem jártak, így csak hallomásból szerzett hírek alapján jártak el. Szluha Aladár egyébként a tanács vezetőit értesítette, hogy a faluból meneküljenek el. A különítmény a Dunaföldvállról magukkal hurcolt Futó Kálmánt Karcagpuszta mellett gyilkolta meg.

A két világháború közötti időben a nagybirtok változatlanul uralja Alsószentiván határát. Az a félféudális birtokszerkezet, amely a 19. század közepén konzerválódott, majdnem változatlanul élt tovább 1945-ig. Tulajdonosokban is kevés változás történt 1860 óta. Így az ági örökösök birtokolják a nagy- és középbirtokokat a tőkés fejlődés 100 esztendeje alatt is. A változás a kisbirtok javára elég csekély volt. Még a 20. század elején kormányösztönzésre a nagybirtokosok gazdaságaikból parcellázásba kezdtek. A tőkével rendelkező kisbirtokosok vállalkoztak is a vásárlásra. Váltókölcsönöket 8%-os kamat ellenében kaptak a dunaföldvári népbanktól, így a birtok árát ki tudták fizetni. Adósságaikat az első világháború alatt az inflálódnak koronával vissza is fizették. Az első világháborút és a forradalmakat követő földreform a nagyszámú gazdasági cselédség és a napszámos réteg körében forradalmi hangulatot keltett. Különösen a földreformnak évről évre történő halogatása váltotta ki a hatóságok és a

helyi nagybirtokosok elleni gyűlöletet. Kezdetben a földkövetelők kishaszonbérletekkel is beérték volna, de a nagybirtokosok elzárkóztak földjeik parcellázásától. Érdekes az is, hogy a helyi hatóságok végül is csak a Református Egyházkerület gazdaságának parcellázását akarták elérni, de ezt sem sikerült keresztülvinni. Égető szükségként jelentkezett a kisbirtokos réteg állatai számára a legelőszerzés is. 1921 tavaszán azonban ez még nem látszott megoldhatónak. Az előjáróság szerint a földreform mellett mindennemű agitáció termékeny talajba talál. A lakosság a földreform gondolatától már fel volt izgatva, ebben az ügyben sokat gyűléseztek. Végül is a társadalmi feszültség enyhítésére a húszas évek közepétől megkezdték a földkérdés megoldását. Azonban igen kevés terület került kiosztásra: mindössze 60 kat. hold szántóföldet és 40 kat. hold legelőt adtak át a lakosoknak. Ez tulajdonképpen a szociális bajokon igen keveset segített. Ezért a harmincas években további parcellázásnak, kishaszonbér-letek alakításának leszünk tanúi. 1936 októberében 530 kat. hold föld parcellázását kezdték meg. Két esztendő alatt a parcellákat sikerült is eladni, melyek a kisbirtokosok kezébe kerültek. A földárak a minőség szerint változtak. 1938-ban például 25—80 fillér közötti összeget kértek a határbeli földek négyszögöleiért.

A lakosságnak közel a fele, 48%-a élt a pusztákon még a 20. század húszas-harmincas éveiben is. Ez az arány a korábbi évtizedekben még nagyobb. A lakosság háromnegyed része élt a majorokban, a tanyákban, a pusztákban és szállásokban. Az első világháború előtti parcellázás, azután a földreform, a kishaszonbérletek kiosztása lehetőséget teremtett arra, hogy mind többen önálló gazdálkodásba kezdjenek. A törzsökös paraszti lakosság kialakulása tehát csak a 19—20. század fordulója óta van folyamatban. A pusztákról beköltözők helyét fokozatosan idegen helységekből érkezett cselédek és családjaik foglalták el. A 20. század második, harmadik évtizedében még mindig túlnyomó az uradalmi cselédség aránya. 1928-ban például az agrárproletár réteghez tartozó 648 főnek majdnem 82%-a mezőgazdasági cseléd, akik zömmel a pusztákban éltek. A kisbirtokosok alkották a falu lakosságának a zömét, bár ezek száma 1928-ban mindössze 195 volt. A törpebirtokosok (75 fő), a napszámosok (42 fő) és az értelmiség kisebb része élt a faluban. A gazdatisztek, a nagybirtokosok a pusztákban, kastélyaikban, illetve úri lakokban laktak. A külterületeken a 20. század első felében is nagyszámú mezőgazdasági lakosság élt. Ezt a tőkés nagybirtok szervezete követelte így. 1850-ben 824 lélek volt Alsószentiván

közigazgatási területén, de ennek csak valamivel több, mint fele élt a belterületen. Ez az arány nem is igen változott, mert 1930-ban Alsó-és Felsőhangoson 133, Benedekpusztán 189, Egyházipusztán 94, Elekpusztán 87 lakos élt. Igaz, a lakosság száma sem emelkedett. 1930-ban 869 főt írtak össze. A pusztán élő lakosság zöme gazdasági cseléd, illetve konvenciók uradalmi alkalmazott. A Szluha-féle uradalomban 1928-ban 116, a Karcag-féle birtokon 67, a Magyar testvérek bérbe adott gazdaságában 11, Kröll Nándorné pusztáján 8, Egyházipusztán, Kisari Lajos béruradalmában 21 cselédet alkalmaztak, de vincellérek, kőművesek, kertészek, lovászok, traktorosok, gépkezelők, bognárok, kovácsok ugyancsak uradalmi alkalmazottak, sőt konvenciók voltak. A mezőgazdaság tőkés fejlődése az intenzív művelés kapcsán a határban több gazdasági egységet követelt, mint a korábbi, főleg a rideg állattenyésztésen alapuló extenzív gazdálkodás. A 19—20. század fordulójáig a puszták egész sora jött létre. Alsószentiván határában. 1898-ig a következő külterületi lakott helyek találhatók a község határában: Kustyán, Hangos, Nekeresd, Dögvölgy, Mada-rassy-major, Tamássy-major, Nagy Sándor majorja, Nagy Sándorpuszta, Szluháné Felsőpusztája. Duna melléki egyház pusztája, Kollerpuszta, Szluha István-puszta. 1898-ban azonban a külterületi lakott helyek nevének jó része megváltozott, de újabb telepek is keletkeztek. Szluha Aladár és Farkas Irén birtokolja 1945-ig a puszták zömét: így Felsőhangost (Hangospuszta), Benedekpusztát (Nekeresd), Dögvölgy pusztát, Tóháztanyát, Elekpusztát (Szluháné Felsőpusztája) és Kápolnapusztát (Szluha István pusztája). Ezek összesen 3904 kat. hold és 1267 négyszögöl területet jelentettek. Magyar Imre és testvérei (Mukics Aurélné, Magyar Imre, Magyar Marianna) birtokolják Alsóhangospusztát (Kustyánt). A Duna melléki református egyház birtoka Egyházipusztán volt, amely 791 kat. holdra terjedt. A Koller örökösöké volt Zedreg, mely 356 kat. holdas gazdaság volt. Alsóhangos-pusztán 1928-ban lett birtokos Vojnits István, aki családi birtokát elvesztette a trianoni béke után. Vojnits István Szolgaegyházán 360, Alsóhangoson 113 holdas gazdaságot vásárolt, melyhez még 90 holdat bérelt. Anyósa, Kröll Nándorné szintén 117,5 holdas gazdaságot vásárolt, melyet ugyancsak veje vezetett. A nagybirtok és a tulajdonképpen úri birtokok mellett vagyonosabb parasztgazda igen kevés volt. Az első világháború előtt a Madarassy-féle gazdaság (Telekpusztán) 60 holdnyi területével az egyedüli, amely gazdagparaszti szintet jelentett. A húszas években azonban a birtok három részre öröklődött, és az utódok, bár alsószentiváni viszonylatban még mindig magasabb holdszámú birtokkal rendelkeztek, mégis a 19—

20. század fordulóján betöltött úri-paraszti szerepet már nem tudták betölteni. Madarassy István 31, Madarassy József 23, Madarassy Lajos pedig 22 holdas gazdasággal rendelkezett. Rajtuk kívül csak Szűcs István 45, Patkós Pál 23, Imre János 25 és Pongrácz Károly 36 kat. hold gazdaságaikkal jelentették a gazdagparaszti szintet. A bérleti rendszer eléggé elterjedt; a nagy- és a középbirtok egyaránt adott bérbe földeket; egyesek egész gazdaságokat, mások csak gazdasági részeket béreltek. Koller Pál örökösei 1912 óta a 356,5 kat. holdas gazdaságukat teljes egészében kishaszonbérlok útján hasznosították. A Zedregpusztán levő 3 cselédházat, istállót, fészert, magtárt a bérlok használták. Nagyobb bérlete volt Márkli Györgynek is, aki 1914—1922 között 154 holdat bérelt. A Magyar-féle pusztát 1930 előtt Nagy Mihály és Pollermann József bérelték, de ezután ez is kishaszonbérlok kezére került. A Duna melléki református egyház 791 holdat kitevő gazdasága ugyancsak 1912 óta volt bérletben, melyen Kisari Lajos 1945-ig gazdálkodott. A nagybirtok bérlete katasztrális holdanként másfél mázsa búza volt, míg a kishaszonbérlok csak 1 mázsa 40 kilogramm gabonát szolgáltatottak. 1935-ben Szluha Aladárnak 2317, Karcag Pálnénak 1587 kat. hold területű nagybirtoka volt. A többi 100 holdon felüli gazdaság lényegében kis középbirtok: Vojnits István 113, Mukits Aurélné 173, Magyar Marianna 139, Magyar Jenő 120, Koller Pál örökösei 356 kat. holdat bírtak és csak a Duna melléki református egyházkerület gazdasága volt nagyobb: 791 kat. hold. 1935-ben két 1000 holdon felüli uradalomé a falu határának 64%-a, a 100 és 1000 kat. hold közötti 6 gazdaság viszont csak 24%-ot birtokol. A 100 kat. holdon aluliak kisbirtokosok, illetve a paraszti réteget alkotják. Ezek száma 59. Ezeknek a gazdaságoknak összesen 1099 kat. hold földjük van, ami a község határának alig valamivel több, mint 15%-a. A törpebirtok (a 0—5 kat. hold közötti 125 gazdaság), viszont csak 289 kat. holdat tett ki. Ez a falu határából csak 4%-ot foglalt el.

A kis- és a nagyüzemek egyaránt a kenyérgabonát, azonkívül az állattenyésztés számára szükséges cikkeket (a gabonanövények közül a búzát, a kapások közül a kukoricát) termelték. 1938-ban a szántóterület 25%-ában búzát, 40%-ában pedig kukoricát vetettek. Így a rozs, árpa, zab, burgonya, azután a cukorrépa, takarmányrépa vetésterülete eléggé összeszűkülte. Az állattenyésztés pedig megkövetelte volna a herefélék és a pillangósok vetésterületének a növelését. Ezeket azonban nem terjesztették ki, mert a kukoricával lényegében pótolták a zöldtakarmányt is, de

szemes termény helyett inkább ezt alkalmazták, mert a kukoricatermelés eredményei igen kedvezőek voltak.

A politikai élet a két világháború közötti időben elég lanya. A lakosság a baloldali mozgalmaktól tartózkodott, hiszen elevenen élt még bennük a fehérterror emléke. Pártok nem alakultak ezekben az évtizedekben. A kormánypárt befolyását a különböző egyesületeken keresztül tartotta meg a gazdatársadalom körében. A levente-, s a tűzoltó egyesületet, azután a lövészegyletet az ellenforradalmi kurzus hozta létre, de ezekben nem sikerült a gazdákat tömöríteni. A kormányzat ösztönzésére a helyi szervek ezért 1929-ben megalakították a községi Gazdakört (melynek elnöke a nagybirtokos Szluha Aladár volt), majd 1931. január 29-én létrejött a községi tejszövetkezet is 23 taggal, akik összesen 40 tehén után jegyeztek üzletrészt. A szövetkezeti életet az ellenforradalmi rendszer politikai célokra is felhasználta. A szövetkezeti mozgalom vezetői a rendszer exponens emberei, akik a községi vezetésben is kiemelkedő szerepet játszottak. Ha politikai megmozdulást készítettek elő a községben, azt az egyesületek és a szövetkezet vezetői előtt éppúgy ismertették, mint az előjáróság, vagy a képviselő-testület tagsága előtt. A Gazdakör és a tejszövetkezet tagságát egyaránt gyarapították. 1938-ban a Gazdakörben 86, a szövetkezetben 65 főt találunk.

A község vezetésében egyre nagyobb szerep jutott a jegyzőknek. A Tanácsköztársaság leverése után ismét Kálóczy József irányítja a községi adminisztrációt. A harmincas évek második felétől azonban Kiss Ernőt találjuk ebben a pozícióban, aki a felszabadulást követő évek során is Alsószentivánban működött. Mindkettőnek kiemelkedő szerep jutott a társadalmi egyesületek irányításában és a politikai élet alakításában is.

A szovjet csapatok 1944. december 3-án érkeztek a falu határában fekvő Kustyánpusztára. A német és a magyar egységek zöme visszavonult a pusztáról, sőt Alsószentivánról is elmenekült. Az egységek Simontornya irányába vonultak. Csupán a német frontvonal híradós katonái bújtak meg egyes helyeken. Tömeges ellenállásra így nem is került sor, bár a csányi erdőnél 3-án két szovjet páncélost kilőttek. Másnap reggelre Alsószentiván is a szovjet csapatok kezére került. A front azonban Cece irányába elhúzódott. A községet az ismétlődő német támadások nem érték el, így lényegében kisebb anyagi károk keletkezésével sikerült a lakosságnak átvészelnii a háborús hónapokat. Ezek 1945. március 18-ig tartottak, amikor a katonai alakulatok a

községi katonai parancsnoksággal együtt végleg elhagyták a községet. A lakosság a Vörös Hadsereg harcoló és a pihenő egységeinek egyaránt segített. A fegyverszüneti szerződés értelmében élelmet, járműveket, szarvasmarhákat, lovakat adtak az alakulatoknak, de kézi munkával is hozzájárultak a harc továbbfolytatásához. A lakosság csak egy ízben, március 8-án hagyta el házait. Ekkor ugyanis erős német támadás indult és a katonai hatóság — a lakosság életének megóvását tartva szem előtt — Németkérré irányította az alsószentiváni lakosságot. Itt azonban csak 3 napig tartózkodtak, mert híre érkezett annak, hogy a német támadás összeomlott. Így Szántó József, Szántó Ferenc és Bíró János alsószentiváni lakosok vezetésével visszatértek a községbe, ahol a katonai parancsnokságon és a hadikórházon kívül már nem is volt katonaság.

Az élet újjászervezésének kezdete április közepén kezdődött. Ezt a demokratikus átalakítással párhuzamosan végezték el. Ehhez felmérték a község anyagi erejét is. A lakosság száma 1945. április 24-én 1050 fő volt. Ez az előző évi lakosságszámnál 50-nel volt kevesebb. Meg kell jegyezni, hogy a háborús események során erőszakos haláleset nem fordult elő. A lakosság számának csökkenését részben még a front előli elmenekülés, másrészt a férfilakosságnak hadifogságba kerülése okozta. A mezőgazdasági termelés nehezen indult, hisz a munkabíró lovak, ökrök nagyobb részét a katonai szállításokra vették igénybe. 1945 április végén mindössze 39 ló és 18 ökör volt a községben. Tehén azonban majdnem minden háznál maradt: ezekből 168-at írtak össze 1945 tavaszán, de 1000-nél is több sertés és 650 tyúk volt a gazdáknál. A szovjet csapatok élelmezésére természetesen igénybe vettek gabonát és élő állatokat is. Ezek zöme az uradalmakból vagy a nagyobb gazdaságokból származott. Az állatállomány számban és minőségben tehát erősen megcsappant. Már a háborús években tapasztalható volt az állomány állandó minőségi romlása, de a számbeli csökkenés is megkezdődött. A háború előtti takarmányozást, az állatok gondozását az uradalmakban a háborús évek idején már nem tudták fenntartani. A háborús igények is nőttek; egyre több és több szarvasmarhát vásároltak, illetve rekviráltak a hatóságok is.